

Samen werken aan innovatieve leerpraktijken: Inleiding op het themanummer

G. ten Dam, M. Volman en W. Wardekker

De vraag hoe de kloof tussen wetenschappelijk onderzoek en onderwijspraktijk overbrugd kan worden, is niet nieuw. Op gezette tijden buigt men zich over de vraag hoe het komt dat resultaten van onderzoek zo weinig hun weg vinden naar de onderwijspraktijk, en met de regelmaat van de klok worden activiteiten georganiseerd die bedoeld zijn om hier wat aan te doen. Om meer bekendheid te geven aan onderzoeksresultaten, en om ze meer toegankelijk te maken voor potentiële gebruikers, worden congressen en symposia georganiseerd waarop onderzoekers hun bevindingen aan “het veld” presenteren. De resultaten van onderzoek worden samengevat en in vakbladen gepubliceerd, en er worden websites gebouwd waarop informatie is te vinden over lopend en afgerond onderzoek. Om te bevorderen dat de vraagstellingen van onderzoek relevanter worden voor de onderwijspraktijk, proberen onderzoekers via resonansgroepen en ‘expertmeetings’ meer zicht te krijgen op de vragen en problemen die in het veld leven, en wordt geëxperimenteerd met interactieve websites waarop onderzoeksvraag en -aanbod elkaar kunnen ontmoeten (zie bijv. de Kennisrotonde van de Stichting ICT op School).

De probleemanalyse die ten grondslag ligt aan veel van deze pogingen om de kloof tussen theorie en praktijk te overbruggen, is - grof geschetst - de volgende. De resultaten van onderzoek dringen niet door in de praktijk, omdat ze niet toegankelijk genoeg zijn, en omdat docenten er te weinig in geïnteresseerd zijn. Een stapje verder gaat de gedachte dat de vragen die in onderwijskundig onderzoek centraal staan, onvoldoende relevant zijn voor de dagelijkse praktijk van het onderwijs, omdat ze primair gericht zijn op algemene verschijnselen, waardoor de resultaten soms lastig te vertalen zijn naar specifieke, lokale onderwijsituaties.

In al deze probleemdefinities ligt een conceptualisering van de relatie tussen theorie en

praktijk besloten, waarin de taken van onderzoekers en “praktijkmensen” gebonden zijn aan bepaalde fasen van het model van Research, Development en Diffusion (RDD). Onderzoekers genereren kennis, bijvoorbeeld over het optimaliseren van onderwijsleerprocessen. Het veld past vervolgens de antwoorden en oplossingen toe, meestal met tussenkomst van intermediairs uit de ondersteuningsinstellingen die de ontwikkeling van instrumenten (lesmateriaal, toetsen, etc.) waarin de inzichten uit onderzoek worden vertaald, voor hun rekening nemen

De laatste jaren klinkt echter steeds sterker een alternatieve visie door op de relatie tussen theorie en praktijk en op de kloof die hen scheidt. In 2003 bracht de Onderwijsraad het advies “Kennis van onderwijs: ontwikkeling en benutting” uit. In dit advies staat de vraag centraal waarom de resultaten van onderzoek maar in zo geringe mate benut worden in het onderwijs, terwijl de behoefte aan kennis in het onderwijsveld door deregulering en autonomievergroting juist is toegenomen. De Raad signaleert een vervaging van het RDD-model, en ziet verschillende constellaties van onderzoek, ondersteuning, praktijk en beleid ontstaan waarin de functies van onderzoek, ontwikkeling en toepassing meer geïntegreerd zijn. Het ontstaan van dit soort “kennismilieus” biedt volgens de Raad nieuwe mogelijkheden om kennisontwikkeling en onderwijspraktijk steviger met elkaar te verbinden. Een verwant advies is dat van de Adviesraad voor het Wetenschaps- en Technologiebeleid: “Onderzoek in het onderwijs: versterking van de brug tussen onderzoek en onderwijspraktijk” (2003). Ook hierin gaat het om het versterken van de relatie tussen wetenschappelijk onderzoek en onderwijspraktijk. De beleidsreactie van de minister op beide adviezen belicht in het bijzonder het belang van de vorming van kennismilieus waarin kennisontwikkelaars, intermediairs en onderwijspraktijk samenwerken. Anno 2005 zijn er

inmiddels tal van dergelijke kennisgemeenschappen (zie ook Pieters & De Vries, 2005).

De onderwijswetenschappelijke tijdschriften weerspiegelen al langer een toenemende aandacht voor het bestuderen van onderwijsleerprocessen in reële onderwijscontexten, in plaats van leerprocessen van leerlingen in “kunstmatige” situaties. De laatste jaren wordt daarbij steeds vaker gebruikgemaakt van het zogeheten “ontwikkelingsonderzoek”, ofwel ‘design research’ (zie bijv. het themanummer van “Educational Researcher”, Kelly, 2003). Bij deze vorm van onderzoek werken onderzoekers in nauwe samenwerking met docenten aan het in opvolgende cycli ontwikkelen van onderwijssituaties (didactische arrangementen) in een bepaalde klas, school of scholengroep. Het wetenschappelijk belang van ontwikkelingsonderzoek ligt in het bijzonder in de mogelijkheid om de (gebruiks)context te verdisconteren in de theorie, die daardoor een grotere ecologische validiteit krijgt. Ook voor onderwijsvernieuwing is de voorgestane wisselwerking tussen onderzoekers en professionals in de onderwijspraktijk van belang; deze vergroot de kans op succesvolle “implementatie” van het innovatieve ontwerp.

Met de huidige Nederlandse aandacht voor een stevigere kenniscyclus bevinden we ons overigens in goed internationaal gezelschap. Al in 1988 poneerde Shavelson tijdens zijn ‘presidential address’ op het AERA-congres de stelling dat onderwijskundig onderzoek zijn rol in de vernieuwing van scholen beter moet waarmaken. Ruim 25 jaar later zien we op diezelfde conferentie veel presentaties met theoretische en praktische uitwerkingen van ‘communities of practice’, waarin onderzoekers en docenten samen participeren in onderzoek rondom gezamenlijke thema’s.

Gewoonlijk verzorgen op conferenties die erop zijn gericht onderwijsonderzoek en onderwijspraktijk dichter bij elkaar te brengen, wetenschappers de presentaties, en veldexperts de repliek of discussiebijdrage. Voor de conferentie die de Programmaraad voor het Onderwijsonderzoek (www.nwo.nl/proo) in 2004 organiseerde werd, in de lijn van de hierboven geschetste ontwikkelingen, geko-

zen voor een andere aanpak. Verschillende vormen van samenwerkingsrelaties tussen onderwijsonderzoekers, scholen en begeleiders stonden centraal als mogelijke manieren om de relevantie en het gebruik van onderwijsonderzoek te bevorderen. Doel van de conferentie was, te laten zien hoe in zulke samenwerkingsrelaties gewerkt wordt aan innovatieve leerpraktijken, en aan kennisontwikkeling over deze praktijken. Wetenschappers en veldexperts werden uitgenodigd om verslag te doen van de wijze waarop onderzoek een rol speelt in het kader van hun gezamenlijk ondernomen activiteiten gericht op onderwijsinnovatie, en van de wijze waarop docenten, naast de gebruikelijke rol van gebruiker en object van onderzoek, participant zijn in het onderzoek.

Dit themanummer van “Pedagogische Studiën” bevat bewerkingen van een aantal van de presentaties die tijdens deze PROO-conferentie werden gehouden. Onder de noemer “Samen werken aan innovatieve leerpraktijken” laat het themanummer voorbeelden zien van samenwerkingsverbanden tussen wetenschappers en onderwijspraktijk, gericht op onderwijsvernieuwing én theorievorming. In alle artikelen wordt, naast een beschrijving van de beoogde vernieuwingen en een verslag van de aanpak en resultaten van het onderzoek in het licht daarvan, gereflecteerd op de samenwerking tussen onderwijsonderzoekers en scholen/docenten. Hoe kunnen onderzoek en onderwijspraktijk met elkaar samenwerken aan een betere onderwijspraktijk (onderwijsontwikkeling) en aan vermeerdering van kennis daarover (wetenschapontwikkeling)?

In de eerste bijdrage analyseert Roland Vandenberghé het probleem van de kloof tussen onderwijsonderzoek en onderwijspraktijk, en de verschillende typen oplossingen die ter overbrugging van deze kloof worden voorgesteld. Zijn analyse mondt uit in een pleidooi voor een verdere verkenning van de mogelijkheden die ontwerponderzoek en professionele leergemeenschappen bieden voor het versterken van de samenwerking tussen onderzoek en praktijk.

Seezink en Van der Sanden beschrijven een onderzoek naar de praktijktheorieën van docenten van een school, die samenwerken in

een docentwerkplaats. In deze docentwerkplaats worden projecten, lesmaterialen en didactische werkvormen ontwikkeld in het kader van het vormgeven van competentiegericht voorbereidend middelbaar beroeps- onderwijs. Het onderzoek vervult in de beschreven fase vooral een rol in het proces van gezamenlijke conceptontwikkeling.

Van de Ven, Imants en Martens beschrijven de samenwerking tussen een vakgroep Nederlands en een opleider/onderzoeker met het oog op het ontwikkelen, uitproberen en evalueren van nieuwe werkvormen voor schrijfonderwijs. Het artikel laat zien hoe onderzoek in de verschillende fasen van dit proces een rol speelt, en bijdraagt aan het leren van de betrokken leerlingen en leraren.

Van den Boer en Gravemeijer deden onderzoek naar de vraag hoe het komt dat allochtone leerlingen minder succes hebben in het wiskundeonderwijs. Het onderzoek had het karakter van 'design research', waarbij innovatieve leeromgevingen zijn gecreëerd om het leergedrag van allochtone leerlingen zichtbaar te maken. Het was echter niet de bedoeling dat deze leeromgevingen een permanent karakter in de school zouden krijgen.

Geijsel en Krüger beschrijven hoe met een aantal scholen van een stichting voor basisonderwijs een datafeedbackcyclus werd ontwikkeld. Zij pleiten voor datafeedback, niet zozeer als een instrumentele activiteit, maar als een methodiek waarbij onderzoekers scholen ondersteunen bij schoolontwikkeling.

In zijn afsluitende, evaluatieve artikel neemt Jan van den Akker de doelen, werkwijzen en opbrengsten van de beschreven projecten nog eens onder de loep vanuit het perspectief van samenwerking tussen wetenschappers en professionals in de onderwijspraktijk. Daarnaast gaat hij in op ontwikkelingsonderzoek als verschijnsel dat nauw verbonden is met het ontstaan van kennisgemeenschappen.

Het voorliggende themanummer laat zien hoe divers de ontwikkelde vormen van samenwerking tussen onderzoekers en docenten zijn. Met de vorming van kennisgemeenschappen zijn we in Nederland eigenlijk net begonnen. Op de wederkerigheid van de samenwerking, de kwaliteit van het verrichte

onderzoek, en de bijdrage die daadwerkelijk aan onderwijsverbetering wordt geleverd, is soms wellicht nog wel wat af te dingen. Voorop staat echter de breed gedeelde overtuiging dat onderwijsonderzoek en onderwijspraktijk beide veel te winnen hebben bij een nauwere samenwerking. Hoe dat organisatorisch, inhoudelijk en methodisch vorm te geven, is een vraag voor de komende jaren.

Literatuur

- Adviesraad voor het Wetenschaps- en Technologiebeleid. (2003). *Onderzoek in het onderwijs: versterking van de brug tussen onderzoek en onderwijspraktijk*. Den Haag: AWT.
- Kelly, A. E. (Ed.). (2003). *The role of design in educational research*. [Special issue]. *Educational Researcher*, 32(1).
- Onderwijsraad. (2003). *Kennis van onderwijs: ontwikkeling en benutting*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Pieters, J., & Vries, B. de. (2005). *Kennisproductie en kennisdisseminatie in het onderwijs*. Enschede: Universiteit Twente.

Correspondentieadres: M. Volman, Vrije Universiteit, Afdeling Onderwijspedagogiek, Van der Boechorststraat 1, 1081 BT Amsterdam, e-mail: mll.volman@psy.uu.nl